

Doktori értekezés tézisei

Salamon Eszter

**ÖNMAGUKBA ZÁRT KISEBBSÉGEK NYELVI
SZTENDERDIZÁCIÓJA OLASZORSZÁGBAN**

**A friuli és a szárd kisebbség nyelvi tervezési folyamatai
a nyelvük védelméről szóló nemzeti törvény előtt és után**

Témavezető: Dr. Vig István

Pécs, 2007

Pécsi Tudományegyetem
Bölcészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program

I. Az értekezés témája

Az olaszországi nyelvi kisebbségek jogainak állami elismerése nem túl hosszú múltra tekint vissza. Az ország alkotmányában foglalt alapelvek ellenére csak 1999-ben született meg az a nemzeti törvény, amely tizenkét olaszországi nyelvi kisebbség védelmét először fogalmazza meg. Ez a törvény sem tesz azonban különbséget az általa támogatott közösségek különböző csoportjai között, pedig nem mindegyik kisebbség támaszkodhat egy határon túli, sztenderd nyelvvaltozattal már rendelkező beszélőközösségre, amelynek léte vagy hiánya meghatározó lehet e nyelvek fennmaradása szempontjából. Azok a kisebbségi nyelvek, amelyeknek van egy nagyobb, határon túli beszélőközösségük, az egész nyelvi tervezés során segítséget kaphatnak az adott közösségtől a norma alapjának kiválasztásától kezdve a nyelvnek az iskolai oktatásba, a médiába, a közigazgatásba, az igazságszolgáltatásba való bevezetéséig. Azok az olaszországi nyelvi kisebbségek, amelyeknek nincs ilyen rokon beszélőközösségük, az 1999/482. törvény megszületése után szembesültek azzal a problémával, hogy pusztán saját erejükből, a semmiből kell előteremteniük, elterjeszteniük, modernizálniuk nyelvük sztenderd változatát – lehetőleg rövid idő alatt.

A friuli és a szárd kisebbség ez utóbbi csoportba tartozik. Nyelvük megtartásához és a nemzeti törvény által biztosított jogaik tényleges érvényesítéséhez alapvető fontosságú a koiné és a sztenderd nyelvvaltozat megléte, valamint annak elterjesztése és a formális nyelvhasználati színterekre történő bevezetése. A friuli nyelv nyelvjárásai közötti csekély eltérések következtében friuli koiné már régen létezik, és a sztenderd nyelvvaltozat is megszületett még az 1999/482. törvény előtti években. Szardíniában a szárd dialektusok éles eltérései miatt azonban még koinéről sem beszélhetünk.

II. Az értekezés célja

Az értekezés témája két probléma köré csoportosul. Egyrészt arra kerestem a választ, lehetséges-e, és ha igen, hogyan kisebbségi helyzetben és viszonylag rövid időn belül létrehozni, a beszélőközösséggel elfogadtatni, általánosan elterjeszteni és modernizálni egy nyelv sztenderd változatát; másrészt azt vizsgáltam, milyen hatással van egy ilyen régóta várt, de sok új problémát felvető nyelvtörvény a „nyelvi hátországgal” nem rendelkező kisebbségek életére. E célból megpróbáltam nyomon követni a friuli és szárd kisebbség vitáit, döntéseit és intézkedéseit a nyelvi tervezés minden szakaszában, a norma kiválasztása, kodifikációja, a sztenderd nyelvvaltozat elfogadtatása, elterjesztése, a nyelv intellektualizációja és az elsajátítás-tervezés során, és megvizsgáltam,

mennyiben változott a két közösség szociolingvisztikai helyzete az 1999/482. törvény után.

III. Az értekezés módszere

A friuli és szárd közösség döntéseit és kezdeményezéseit a nyelvi tervezés során az 1999/482-es törvény óta eltelt időszakban a két kisebbség sajtójában megjelent anyagok nyomon követésével és egy általam végzett kérdőíves felmérésen keresztül mutattam be.

A kisebbségvédelmi törvény hatását a két közösség helyzetére 1999 előtt és után készült szociolingvisztikai felmérések másodelemzésével és saját – kisebb léptékű – felméréseim segítségével elemeztem, a két kisebbség különböző kiindulási helyzetének és a nyelvi tervezés során elért eredményeiknek az egymás mellé helyezésével.

IV. Az értekezés felépítése

Az értekezés *Bevezetésre*, hat fejezetre és *Összefoglalásra* tagolódik, majd olasz nyelvű összefoglalóval, *Irodalomjegyzékkel* és *Függelékkel* zárul.

A hat fejezetből az első négy az 1999/482. nemzeti törvény előtti kiindulási helyzet leírásával foglalkozik. Ezen belül az első fejezet az olaszországi nyelvi helyzet alakulásáról szól az ország egyesítésétől napjainkig, a második fejezet a kisebbségek nyelvi jogairól szóló nemzetközi, állami és tartományi törvényeket és rendelkezéseket mutatja be, a harmadik fejezet a friuli és a szárd kisebbség egyedi helyzetét és annak földrajzi, történelmi, gazdasági és társadalmi okait tárgyalja, a negyedik fejezet pedig a két közösség szociolingvisztikai helyzetének leírását adja az 1999/482. törvény meghozatalának időpontjáig.

Az utolsó két fejezet tartalmazza a törvény utáni időszak változásait egyrészt a vizsgált kisebbségek mai szociolingvisztikai helyzetének és nyelvi tervezési folyamatainak leírásával, másrészt a két kisebbségi nyelv iskolai oktatásba való bevezetésének elemzésével.

V. A kutatás menete és a dolgozat új tudományos eredményei

Munkám elején két fogalom – a *tető nélküli nyelv* (vö. Telmon 1994, Berruto 2002, Kloss 1978) valamint a *szigetnyelv* (vö. Voigt 2000, Crystal 1998, Beccaria 1996, Péntek 2005) – jelentését vizsgáltam, amelyekről nyilvánvalóvá

vált, hogy nem alkalmasak éppen annak az egyedi helyzetnek a kiemelésére, amit a „nyelvi hátország” hiánya okoz a nyelvi tervezés folyamatában, illetve ezekkel a terminusokkal nem lehetne e közösségek és más olaszországi nyelvi kisebbségek helyzete közötti különbségeket egyértelműen kifejezni. Ezért használtam a címben végül az *önmagukba zárt kisebbségek* kifejezést.

Az első fejezetben az olaszországi nyelvi helyzetet mutattam be előbb az olasz egység megteremtésétől az 1999/482-es nemzeti törvény megszületéséig, majd az 1999-től napjainkig tartó időszakra bontva. Ez a határ választja el azt a két periódust, amelyek közül az elsőben az olaszországi nyelvi kisebbségek legnagyobb része szinte a teljes jogfosztottság állapotában élt, és ahonnan kezdve e kisebbségek jogainak védelme állami garanciát kapott (vö. De Mauro 1970, Devoto 1995, Skutnabb-Kangas 1994). Annak ellenére, hogy a friuli és a szárd kisebbség nyelvi jogairól szóló törvény immár hét éves, a törvény jogszerűségéről illetve szükségességéről még nem szüntek meg a viták. A fejezet végén röviden összefoglaltam a nyelvi kisebbségek védelmét ellenzők érveit, és Skutnabb-Kangas rendszere alapján (Skutnabb-Kangas 1997) röviden összegeztem e kisebbségek egyéni és közösségi nyelvi emberi jogainak teljesülését Olaszországban.

Ezek után az általam vizsgálni kívánt két kisebbség egyedi nyelvi helyzetének hasonlóságait és különbségeit mutattam be, kitérve annak földrajzi, történelmi, gazdasági és politikai előzményeire. Ismertettem azoknak a nyelvészeknek a véleményét, akik a friulit és a szárdot az újlatin nyelvcsaládon belül már évtizedekkel ezelőtt önálló nyelvekként tartották számon (vö. Meyer-Lübke 1901, Muljačić 1971, 2000, Pellegrini 1975, Renzi 1976, Marazzini 1994, Berruto 2002). A két nyelv 1999 előtti státuszának felvázolásához Bochmann rendszerét (Bochmann 1993: 47-50) hívtam segítségül, amelynek alapján a friuli államilag nem támogatott, hivatalos státusz nélküli nyelvnek, a szárd pedig államilag nem támogatott, de a tartományban 1997 óta hivatalos státusszal bíró nyelvnek minősült. A nyelvi sztenderdizáció foka is eltérő volt ekkor a két kisebbség között: a friuli már sztenderdizált kisebbségi nyelv volt, a szárdon belül nem sztenderdizált irodalmi nyelvek léteztek.

Itt tartottam fontosnak megmutatni azt az érdekes jelenséget is, ahogy a két kisebbség figyelemmel kíséri egymás választásait és eredményeit a nyelvi sztenderdizáció folyamán.

A friuli és a szárd nyelv védelmének jogi hátterét a kisebbségek jogait szabályozó nemzetközi, állami és tartományi törvények elemzésével vázoltam fel. A tartományi törvénykezés ismertetését a két tartomány speciális státútumának összehasonlításával kezdtem, majd a két közösség tartományon belüli harcainak leírásával folytattam, amit nyelvi jogaik elismerése érdekében vívtak a nemzeti törvényt megelőző évtizedekben.

Miután ismerjük mindazt, ami e nyelvekkel *de iure* megtehető lenne, a következő fejezetek arról szólnak, mi történik *de facto* e kisebbségek nyelveivel.

Ehhez nyújt összehasonlítási alapot a két nyelv szociolingvisztikai helyzetének elemzése az 1999/482. törvény előtt különböző időkben készült nemzetközi és olaszországi felmérések eredményeinek egybevetésén keresztül (Euromosaic 1996, Strassoldo 2000; Picco 2001, Sole 1988), saját friuli szociolingvisztikai kutatásom eredményeinek felhasználásával (Salamon 2000). A törvény előtti időszakra vonatkozó legfontosabb megállapítások a következők voltak:

- a diglossiás helyzetben mindkét közösségben minden nyelvi készséget illetően jobb az államnyelv elsajátítása a saját kisebbségi nyelv ismereténél;
- a készségek mindegyikében nyilvánvaló a friuli nyelv magasabb szintű ismerete és használata saját beszélői körében, mint a szárd nyelv saját közösségében, ami a két nyelv különböző presztízsére vezethető vissza;
- a szülők a gyerekekkel a kisebbségi nyelvet önmagában vagy az olaszal váltogatva 71%-ban használják Friuliban, Szardíniában mindösszesen 39%-ban; más szóval a szárd saját nyelvhasználati színterén több, mint 60%-ban van jelen az olasz nyelv, ami a teljes nyelvvesztés felé vezető út biztos jele;
- a gyerekek egymás között 40%-ban választják kizárólag a friuli nyelvet, a szárdot csak 4%-ban;
- egy csak Friuliban megjelenő biztató új tendencia: a testvéreikkel többen beszélnek friuliul, mint saját szüleikkel.
- mindkét közösség erősen kötődik saját nyelvéhez.

A kiinduláskor, az 1999/482. törvény megszületése előtt tehát a friuli nyelv jobb helyzetben volt saját közösségében a szárd nyelvnek saját beszélői körében betöltött szerepéhez képest. Külső támogatás híján már eddig sem lett volna nyilvánvaló a két nyelv fennmaradása, mára azonban a szárd közösség nyelvmegtartó ereje nyilvánvalóan nem elég, és a friulinak is alapvető szüksége van állami támogatásra. A „felülről jövő” intézkedések helyi szinten történő megvalósításához azonban a két közösségnek nagy erőfeszítéseket kell tennie. A két nyelv fennmaradásának záloga ma a sztenderd nyelv, ami Friuliban már a nemzeti törvény előtt is létezett. Szardíniában a sok különböző nyelvjárás között koiné sem alakult ki, és a két legnagyobb nyelvjáráscsoport két különböző irodalmi nyelvvel rendelkezik.

Az 1999/482. törvény utáni változásokat több megközelítésből vizsgáltam. Egyik részről a törvény által elindított nyelvi tervezési folyamatokban a két kisebbség részben eltérő, részben nagyon hasonló útjait és választásait a törvény megjelenése óta eltelt hét évben sorra megjelenő vitairatok, tanulmányok, újságcikkek, felmérések nyomán követésével kutattam és ismertettem (vö. Lamuela 1987, Mensching 1997, Grimaldi - Remberger 2001, Pittau 1998, 2001, Bolognesi 1999, 2000a, Blasco Ferrer 2001, Jones 2001, Calaresu 2002, Puddu 2001)

A nyelvi tervezés folyamatát Haugen (Haugen 1983: 143-160) modellje szerint osztottam szakaszokra, majd az elsajátítás-tervezéssel kiegészítettem. Ezt

követően minden fázisban (a norma-kiválasztás, norma-kodifikáció, funkció-kivitelezés, funkció-kidolgozás és elsajátítás-tervezés szakaszában) egymás mellé állítottam a két kisebbség vitáit, döntéseit és intézkedéseit saját nyelvük sztenderdizációja ügyében. Mivel a friuli közösség már rendelkezik koinével, a szárd közösség pedig nem, a sztenderdizáció problémái a nyelvi tervezés különböző szakaszaiban jelentkeztek a két kisebbségnél. A koiné megléte miatt a friuli közösségnél nem volt szükség a norma-kiválasztás vizsgálatára, a szárd közösségben pedig a nyelvi tervezési folyamatoknak már az első szakaszában is sok olyan probléma merült fel, ami majdnem lehetetlenné tette a sztenderd változat közösséggel való elfogadtatását, és az egész sztenderdizáció sikeres kivitelezését. Így az elmúlt hét évben a belső viták miatt a sztenderdizáció valójában még nem jutott el a funkció-kidolgozás szakaszáig, ezért a szárd közösség esetében ezen a téren csak szórványos kezdeményezésekről számolhattunk be.

A szárd nyelvi tervezés során végigkövettem előbb a *Limba Sarda Unificada*, az *Egységes Szárd Nyelv* létrehozása és bukása körüli éles társadalmi vitákat, majd a második javaslat, a *Limba Sarda Comuna*, a *Közös Szárd Nyelv* megszületésének nehézségeit, ahonnan kezdve elindulhat ez utóbbinak a társadalommal való elfogadtatása és utólagos korrekciója is. A fent leírtak következtében a friuli nyelv sztenderd változatának (*La grafie uficiâl de lenghe furlane*) meghatározása nem volt annyira akadályokkal teli folyamat, mint a szárd nyelv esetében. A sztenderd nyelvnek a közösséggel való elfogadtatása az utóbbi évtizedben zajlott le, és modernizációja most van folyamatban.

Mindkét közösségnél külön vizsgáltam az egyik leghagyományosabb és az egyik legmodernebb nyelvhasználati színtéren – a templomban és az interneten – folyó kommunikáció területén tett lépéseket. A templomi nyelvhasználat területén mindkét közösség nagy eredményeket ért el a Biblia lefordításával. A friuli közösség a Szentszék jóváhagyását is megkapta, amivel nyelvük istentiszteleten való használata lehetővé vált (vö. Salamon 2002). A szárd és friuli kisebbségi beszélők interneten használt nyelvéről szóló legfontosabb megállapítás az volt, hogy két azonos nyelvű kisebbségi beszélő között sem egyértelmű a kisebbségi nyelv használata, aminek legfőbb okaként a beszélők valamelyikének elégtelen nyelvtudását, másodsorban pedig a hivatalos levelezésben az olasz nyelv választását jelölték meg mindkét közösség válaszadói (vö. Salamon 2001).

Másik részről a két közösség szociolingvisztikai helyzetének alakulását az 1999/482. törvény után a két nyelv státusz-változásának elemzésével kezdtem vizsgálni Bochmann (Bochmann 1993: 47-50) rendszerének segítségével. E modellel a friuli és a szárd nyelv hivatalos státuszának változása mellett a két nyelv használati körének lehetséges kiszélesedése is kimutatható volt nem csak a két nyelv frissen kivívott jogai, hanem formális helyzetekben való használatuk elsődleges feltételeinek megléte alapján is. Más kérdés, hogy a két közösség át tudja-e ültetni a gyakorlatba ezeket az elvi lehetőségeket, és él-e majd velük a mindennapokban.

(részlet)	friuli		szárd	
	1999 előtt	ma	1999	ma
a nyelvi sztenderdizáció foka	sztenderdizált kisebbségi nyelv	fiatal sztenderd nyelv	nem sztenderdizált irodalmi nyelv(ek)	sztenderdizált kisebbségi nyelv
a nyelv érvényessége etnikumon belül, etnikumok között és államok között	etnikumon belül érvényes		etnikumon belül érvényes	etnikumon belül érvényes, de a cél: legyen érvényes Szardínia kifelé történő kommunikációjában is
a nyelv érvényessége a társadalmi kommunikáció területein	otthon és a helyi környezetben, a többi közegben alkalomszerűen	a többi közegben rendszeres használata most kezdődik	otthon és a helyi környezetben	a többi közegben használata most kezdődik
nyelvi jogi helyzet	államilag nem támogatott, hivatalos státusz nélküli nyelv	államilag elismert regionális hivatalos nyelv, de jogi érvénnyel csak az olasz nyelvű okiratok bírnak	államilag nem támogatott, de a tartományban hivatalos státusszal bíró nyelv	államilag elismert regionális hivatalos nyelv, de jogi érvénnyel csak az olasz nyelvű okiratok bírnak

Ezt követően a két közösségnél külön-külön egybevetettem a 482. törvény előtt és után készült szociolingvisztikai felmérések eredményeit (Schiavi Fachin - Kersevan 2004, *Indagine* 1999-2000, Coluzzi 2004). Mivel a törvény után készült felmérések az 1999 és 2001 közötti időszak helyzetét rögzítik, ezekből a kutatásokból még kevésbé érezhető a nyelvtörvény hatása. Ami a válaszokból mégis kitűnt, az a megkérdezett gyerekek csekély otthoni kisebbségi nyelvhasználata ellenére (Friuliban 30%, Szardíniában 20%) nagyfokú érdeklődésük volt saját nyelvük iránt (a szárd gyerekek 65%-a szeretne az iskolában a szárd kultúráról és nyelvről tanulni), valamint a friuli diákok kisebbségi nyelvhasználatának megnövekedése az iskolában (a friuli gyerekek az iskolában négyszer annyit használják a friuli nyelvet, mint az összes többi nyelvhasználati szintéren).

A két eddig tárgyalt kérdéskör összekapcsolódik az elsajátítás-tervezés vizsgálatában, amennyiben itt a két kisebbségi nyelvnek az iskolai oktatásba való

bevezetéséről szóló különböző elképzelések feltérképezése után (vö. Bolognesi 2000b, Pittau 2001, Blasco Ferrer 2001) ezeknek a terveknek a gyakorlatban való megvalósulását kutattam egy iskolának küldött kérdőív segítségével. Mindennek megértéséhez előbb vázoltam a kisebbségi nyelvek és ezen belül a szóban forgó két nyelv jelenlétét az oktatásban az olasz iskola története során (vö. De Mauro 1970, Frau 1974). Mivel az iskolai oktatásban mind a sztenderd nyelvváltozat, mind a helyi nyelvjárás használatának megvannak az előnyei és a hátrányai, a felmérés az iskolák erről szóló döntését és annak kivitelezését vizsgálta. Az eredmények szerint a friuli iskolákban szóban a helyi nyelvjárást használják, illetve a diákok szabadon beszélhetik saját nyelvjárásukat, később az írásban a tartományi törvény által is előírt sztenderd változatot alkalmazzák. A szárd iskolákban nincs központilag meghatározva a tanítandó nyelvváltozat. Szóban ez leginkább a helyi nyelvváltozat használatát jelenti, az írott sztenderd nyelvváltozatról szóló kérdés itt még nehezen értelmezhető, mivel a legújabb elfogadott sztenderd-tervezet még csak fél éves. Több helyen erre a kérdésre az egyik nagy nyelvjárás csoport megnevezésével válaszoltak, ami valószínűleg a logudoro-i illetve a campidano-i irodalmi nyelvet takarja. Az egyik válaszhoz tartozó sokatmondó megjegyzés szerint „minden a tanárok jóindulatán múlik” – ami ebben a helyzetben valószínűleg kevésbé a tanár döntési szabadságáról, mint inkább magárahagyottságáról szól.

Az iskolai kérdőíves kutatás legfontosabb hozadéka olyan életteli teljességű kezdeményezések felfedezése volt, amelyekkel a tanárok megpróbálják a helyzet nyilvánvaló hátrányait előnyre formálni, és például frontális oktatás helyett a diákokat „terepre” vinni, tankönyvek hiányában velük együtt szövegeket összeállítani, és a nagyszülőktől gyűjtött mesékből könyvet szerkeszteni.

A beszélőközösségek, az iskolák és a tanárok erőfeszítéseinek talán remélhető egy másodlagos hatása is. Az, hogy a gyerekek az iskolában egyre többet használhatják kisebbségi nyelvüket, és számukra természetessé válik annak formális nyelvhasználati szituációkban való alkalmazása is, a szülők számára fontos jel lehet nyelvük presztízsének növekedéséről. Mindezek együttes hatása elvezethetne e nyelvek családbeli pozíciójának erősödéséhez is. Ennek azonban ismét külső feltétele van: a kisebbségi nyelvek oktatásának stabil és kiszámítható mivolta.

Összefoglalva, a friuli és a szárd közösség képes volt kisebbségi helyzetben és egy határon túli rokon beszélőközösség segítségével nélkülözni saját nyelve sztenderd változatát, és nekilátni a sztenderd nyelv elterjesztésének valamint – főleg a friuli közösség esetében – nyelvük modernizációjának. Mindezen külső és belső erőfeszítések ellenére a két közösség nyelvének fennmaradása továbbra sem biztosított. Bár ezek az erőfeszítések a nyelvhez való erős kötődésről tesznek tanúbizonyságot, ez csak egy része a közösség nyelvmegtartó erejének. Ha a közösség már nem képes a mindennapokban legalább eredeti nyelvhasználati szinterein beszélni a nyelvet, ezek az intézkedések hiábavalóak lesznek. A friuli nyelv esetében a legfontosabb nyelvhasználati szintéren, a családon belül biztató jelenségek mutatkoznak, amelyet az iskolai friuli-oktatás remélhetőleg még megerősít. A szárd esetében az

alapvető probléma a nyelv családbeli szerepének csökkenése, illetve ezzel párhuzamosan az olasz nyelv térnyerése. Ezt a folyamatot az iskola önmagában nem képes megfordítani, a szárd iskolai nyelvoktatás sikeréhez szükség lenne arra a szilárd alapra, amelyet csak az otthoni nyelvhasználat tud megteremteni.

A két közösség konkrét példáján jól látható, hogy a nyelvi tervezési folyamatok sikeres kimeneteléhez önmagában sem a közösség erőfeszítései, sem a többség támogatása nem elég. E kettőnek folyamatos összhangban kell együttműködni, és a végleges választ a nyelv sorsára egy harmadik tényező fogja megadni: a beszélőközösség konszenzusa és gyakorlata.

A tézisekhez felhasznált irodalom

- Balázs G. - Voigt V. (eds.) *Jeles jogok – jogos jelek. Nyelvi jogok – társadalmi konfliktusok*. Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság
- Berruto, G. 2002. *Fondamenti di sociolinguistica*. Roma-Bari: Editori Laterza
- Beccaria, G. L. (ed.) 1996. *Dizionario di linguistica e di filologia, metrica, retorica*. Torino: Einaudi
- Blasco Ferrer, E. 2001. Valutazione comparativa dei progetti di normalizzazione del sardo. Progetto di norma standard.
<http://www.condaghes.com/limbasarda.asp?ver=it> utolsó hozzáférés: 2006. március 30.
- Bochmann, K. 1993. A nyelvpolitika elmélete, módszerei és elemzése. In: Szépe Gy. - Derényi A. (eds.) 1999. *Nyelv, hatalom, egyenlőség. Nyelvpolitikai írások*. 25-69.
- Bolognesi, R. 1999. Per un approccio sincronico alla linguistica e alla standardizzazione del sardo. In: Bolognesi R., K. Helsloot (eds.) *La lingua sarda, Atti del II convegno del Sardinian Language Group*. Cagliari: Edizioni Condaghes. www.lingrom.fu-berlin.de/sardu/artnet2.doc utolsó hozzáférés: 2006. március 30.
- Bolognesi, R. 2000a. Proposta di grafia unificata della lingua sarda.
http://www.limbasarda.it/ita/grafia/graf_iniz.html
- Bolognesi, R. 2000b. Un programma sperimentale di educazione linguistica in Sardegna. In: Atti del I Seminario Internazionale Ibero-Italiano «Le minoranze linguistiche dell'Europa del sud: Politiche e strumenti di protezione e diffusione / The linguistic minorities of Southern Europe: Policies and tools for their protection and spreading» *Ianua. Revista Philologica Romanica* 3, 2002. 115-130
http://www.romaniaminor.net/ianua/index2_en.htm utolsó hozzáférés: 2006. március 30.
- Calaresu, E. 2002. Alcune riflessioni sulla LSU (Limba Sarda Unificada). In: *Plurilinguismo, 9 Numero monografico "La legislazione nazionale sulle minoranze linguistiche. Problemi, applicazioni, prospettive"* pp. 247-266
- Coluzzi, P. 2004. Regional and Minority Languages in Italy. A general introduction on the present situation and a comparison of two case studies: language planning for Milanese (Western Lombard) and Friulian.
http://www.ciemen.org/mercator/Menu_nou/index.cfm?lg=gb utolsó hozzáférés: 2006. április 19.
- Crystal, D. 1998. *A nyelv enciklopédiája*. Budapest: Osiris
- De Mauro, T. 1993⁶. *Storia linguistica dell'Italia unita* Bari: Editori Laterza.
- Devoto, G. 1995. *Il linguaggio d'Italia – storia e strutture linguistiche italiane dalla preistoria ai nostri giorni*. Milano: Rizzoli
- Euromosaic: The production and reproduction of the minority language groups in the European Union*, 1996. European Commission,

- <http://www.uoc.edu/euromosaic> utolsó hozzáférés: 2006. december 25.
- Frau, G. 1974. Dal dialetto alla lingua: Note in margine a un testo per i bambini friulani del primo ciclo delle scuole elementari. In: AA.VV. 1977. *Dal dialetto alla lingua. Atti del IX Convegno per gli Studi Dialettali Italiani*. Consiglio Nazionale delle Ricerche, Centro di Studio per la Dialettologia Italiana. Pisa: Pacini Editore. 63-75.
- Grimaldi, L. - Remberger, E. 2001. The Promotion of the Sardinian Language and Culture via the Internet: Fields of Activity and Perspectives.
http://www.lingrom.fu-berlin.de/sardu/grimaldi_remberger.html utolsó hozzáférés: 2006. június 9.
- Haugen, E. 1983. A korpusztervezés kivitelezése: elmélet és gyakorlat. In: Tolcsvai Nagy, G. 1998. *Nyelvi tervezés*. Budapest: Universitas 143-160.
- Indagine conoscitiva: Quale lingua parli in famiglia?* 1999-2000. Scuola Media N° 3, Olbia. In: <http://web.tiscali.it/media3olbia> utolsó hozzáférés: 2006. december 3.
- Jones, M. A. Beyond orthography: the problem of standardisation and linguistic variation. Elhangzott a Berlinben 2001. nov. 30. - dec. 2. között megtartott "Cumbenniu Su Sardu – Limba de Sardinna e Limba de Europa" című konferencián
<http://www.lingrom.fu-berlin.de/cumbenniu/> utolsó hozzáférés: 2006. június 9.
- Kloss, H., McConnell, G. D. (eds.) 1978. *The Written Languages of the World: A Survey of the Degree and Modes of Use*. Quebec: Les Presses de l'Université Laval I vol.
- Lamuela, X. (ed.) 1987. *La grafie furlane normalizade*. Udin: Editions de aministratsion provinciâl di Udin
- Marazzini, C. 1994. *La lingua italiana*, Il Mulino: Bologna
- Mensching, G. 1997. Lingue in pericolo e comunicazione globale: il sardo su Internet. In: Bolognesi, R. - Helsloot, K. (eds.) 1999. *La lingua Sarda: L'identità socioculturale della Sardegna nel prossimo millennio. Atti del convegno di Quartu Sant'Elena, 9-10 maggio 1997*. Cagliari: Condaghes
<http://www.lingrom.fu-berlin.de/sardu/papers/articolo.html> utolsó hozzáférés: 2006. december 25.
- Meyer-Lübke, W., 1901. *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft*, Heidelberg: C. Winter
- Muljačić, Ž. 1971. *Introduzione allo studio della lingua italiana*. Torino: Einaudi
- Muljačić, Ž. 2000. Die Klassifikation der romanischen Sprachen. In: *Das Dalmatische. Studien zu einer untergegangenen Sprache*. Köln Weimar Wien: Böhlau Verlag. 139-154
- Pellegrini, G. B. 1975. *Saggi di linguistica italiana*. Torino: Boringhieri
- Péntek J. Magyar nyelv- és nyelvjárásszigetek Romániában. MTA székfoglaló előadás, elhangzott 2005. április 11-én
<http://www.mta.hu/fileadmin/szekfoglalok/000883.pdf> utolsó hozzáférés: 2006. április 19.

- Picco, L. 2001. *Ricerche su la condizion sociolinguistiche dal furlan/Ricerca sulla condizione sociolinguistica del friulano*. Udine: Forum Editrice Universitaria Udinese
- Pittau, M. 1998. »Standardizzazione« della lingua sarda? Una follia a tavolino. *Unione Sarda* 10/05/1998
- Pittau, M. 2001. La lingua sarda. Proposte fatte e provvedimenti da prendere. www.pittau.it utolsó hozzáférés: 2007. január 5.
- Puddu, M. 2001. *Totu su Sardu: Osservazioni e annuntias a sa proposta de sa Commissione regionale* <http://www.condaghes.com/main.html> utolsó hozzáférés: 2006. július 28.
- Renzi, L. 1976. *Introduzione alla filologia romanza*, Il Mulino: Bologna
- Salamon E. 2000. A friuli nyelvközösség nyelvhasználatáról és saját nyelvéről alkotott véleményéről. In: Tassoni, L. - Fóris Á. (eds.): *Olasz nyelvi tanulmányok az alkalmazott nyelvészet témaköréből*. *Iskolakultúra*. Pécs. pp. 75-93. <http://vmek.oszk.hu/01700/01739/01739.pdf>
- Salamon E. 2001. Tra lingua parlata e lingua scritta: possibilità di standardizzazione delle lingue minoritarie attraverso le opportunità offerte dalla corrispondenza elettronica. In: Gregoris, E. - Szénási F. (eds): *L'italianistica in continuo rinnovo: nuove officine, nuovi risultati. Atti del convegno internazionale, Università di Szeged, Facoltà di Magistero 4-5 aprile 2001*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. pp. 179-184.
- Salamon E. 2002. L'uso della madrelingua durante la liturgia tra le minoranze sarda e friulana in Italia. *Nuova Corvina* 11. Budapest: Olasz Kultúrintézet. pp. 110-115.
- Schiavi Fachin, S. - Kersevan, A. (eds.) 2004. *Tin, Gjovanin, l'Orsut e i Claps. Pachet didactics*. Region Friûl Vignesie Julie/Osservatori de Lenghe e de Culture Furlanis/ Università di Udin. Udine: Edizioni Kappa Vu
- Serianni, L. - Trifone, P. (eds.) 1994. *Storia della lingua italiana*. Torino: Einaudi
- Skutnabb-Kangas, T. - Phillipson, R. 1994. Linguistic human rights, past and present. In: Skutnabb-Kangas, T. - Phillipson, R. (eds.) 1995. 71-110.
- Skutnabb-Kangas, T. 1997. *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Budapest: Teleki László Alapítvány
- Sole, L. 1988. *Lingua e cultura in Sardegna. La situazione sociolinguistica*. Milano: Unicopli
- Strassoldo, R. 2000. Dati sociolinguistici sul friulano. Kivonat Picco, L. 2001. *Ricerche su la condizion sociolinguistiche dal furlan/Ricerca sulla condizione sociolinguistica del friulano*. című művéből
- Szépe Gy. - Derényi A. (szerk.) 1999. *Nyelv, hatalom, egyenlőség. Nyelvpolitikai írások*. Budapest: Corvina Kiadó.
- Telmon, T. 1994. Aspetti sociolinguistici delle eteroglossie in Italia. In: Serianni, L. - Trifone, P. (eds.) 1994. III vol. 923-950.
- Tolcsvai Nagy G. 1998. *Nyelvi tervezés*. Budapest: Universitas Kiadó
- Voigt V. 2000. A nyelvsziget (szigetkultúra) védelme. In: Balázs G. - Voigt V. (eds.) *Jeles jogok – jogos jelek. Nyelvi jogok – társadalmi konfliktusok*. Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság. 9-17.

A nyelvi tervezés során alkotott sztenderd nyelvváltozat-tervezetek

- La grafie uficiâl de lenghe furlane.* 2002. Osservatori Regionâl de Lenghe e de Culture Furlanis: Udine.
- Limba de Mesania.* 2003. http://www.condaghes.com/get_document.asp?id=2 utolsó hozzáférés: 2006. május 5.
- Limba Sarda Comuna. Norme linguistiche di riferimento a carattere sperimentale per la lingua scritta dell'Amministrazione regionale.* Regione Autonoma della Sardegna. 2006. április 18.
- Limba Sarda Unificada. Sintesi delle norme di base: ortografia, fonetica, morfologia, lessico.* Regione Autonoma della Sardegna: Assessorato della Pubblica Istruzione, Beni Culturali, Informazione, Spettacolo e Sport; Cagliari, 2001.
- Sardu De Totus. Proposta de ortografia e de polítiga linguístiga. Proposta de ortografia e de politica limbística.* 2005. <http://www.comitau.org//SDT.pdf> utolsó hozzáférés: 2006. május 5.

Törvények és rendelkezések

- Convenzione quadro europea per la protezione delle minoranze nazionali. 1995. Strasburgo, Council of Europe, 01/02/1995. Serie dei Trattati europei No. 157
- Costituzione della Repubblica Italiana. *Gazzetta Ufficiale*, 27/12/1947 n. 298
- Decreto del Presidente della Repubblica 02/05/2001, n. 345 Regolamento di attuazione della legge 15/12/1999, n. 482, recante norme di tutela delle minoranze linguistiche storiche. *Gazzetta Ufficiale* 13/09/2001
- Deliberazione n. 16/14 della Regione Autonoma della Sardegna 18/04/2006, Limba Sarda Comuna. Adozione delle norme di riferimento a carattere sperimentale per la lingua scritta in uscita dell'Amministrazione regionale.
- European Charter for Regional or Minority Languages/Charte européenne des langues régionales ou minoritaires. 1992. Strasbourg, Council of Europe
- Legge Nazionale 15/12/1999, n. 482, Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche. *Gazzetta Ufficiale* n. 297, 20/12/1999
- Legge Regionale 6/1992 della Regione Friuli-Venezia Giulia. Interventi regionali per la tutela e la promozione della lingua e della cultura friulana. *Bollettino Ufficiale della Regione Friuli-Venezia Giulia* N. 18, 07/02/1992
- Legge Regionale 15/1996 della Regione Friuli-Venezia Giulia. Norme per la tutela e la promozione della lingua e della cultura friulane e istituzione del servizio per le lingue regionali e minoritarie. *Bollettino Ufficiale della Regione Friuli-Venezia Giulia* N. 13, 27/03/1996

- Legge Regionale 26/1997 della Regione Sardegna. Promozione e valorizzazione della cultura e della lingua della Sardegna. *Bollettino Ufficiale Della Regione Sardegna* N. 32, 24/10/1997
- Statuto Speciale della Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia, Legge costituzionale 31/01/1963, n. 1, *Gazzetta Ufficiale* 01/02/1963 n. 29
- Statuto Speciale per la Sardegna, Legge costituzionale 26/02/1948, n. 3, *Gazzetta Ufficiale* 09/03/1948 n. 58

Az értekezés témájához kapcsolódó saját publikációk

Tanulmányok

- Salamon E. 2000. A friuli nyelvközösség nyelvhasználatáról és saját nyelvéről alkotott véleményéről. In: Tassoni, L. - Fóris Á. (eds.): *Olasz nyelvi tanulmányok az alkalmazott nyelvészet témaköréből. Iskolakultúra*. Pécs. pp. 75-93.
<http://vmek.oszk.hu/01700/01739/01739.pdf>
- Salamon E. 2001. Tra lingua parlata e lingua scritta: possibilità di standardizzazione delle lingue minoritarie attraverso le opportunità offerte dalla corrispondenza elettronica. In: Gregoris, E. - Szénási F. (eds): *L'italianistica in continuo rinnovo: nuove officine, nuovi risultati. Atti del convegno internazionale, Università di Szeged, Facoltà di Magistero 4-5 aprile 2001*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. pp. 179-184.
- Salamon E. 2001. L'uso di lingua della comunità friulana e dei parlanti friulano nella comunicazione elettronica. *Ambra – Percorsi di italianistica* II/2. Szombathely: BDF. pp. 57-66.
- Salamon E. 2002. Az olaszországi nyelvpolitika 2001-ben, különös tekintettel a friuli és a szárd kisebbség helyzetére. In: Gadányi K. - Pusztay J. (eds): *Közép-Európa: egység és sokszínűség. A Nyelvek Európai Éve 2001 zárókonferenciájának előadásai*. Szombathely: BDF. pp. 280-284.
- Salamon E. 2002. L'uso della madrelingua durante la liturgia tra le minoranze sarda e friulana in Italia. *Nuova Corvina* 11. Budapest: Olasz Kultúrintézet. pp. 110-115.
- Salamon E. 2003. Anyanyelvű istentisztelet Olaszország szárd és friuli nyelvű kisebbségei körében. In: Balaskó M. (ed.) *Tanulmányok a Filológiai Intézet Tudományos Műhelyéből. Szakmai nap 2002. március 7*. Szombathely: BDF. pp. 71-76.
- Salamon E. 2003. A friuli nyelvközösség nyelvhasználata az internetes levelezésben. In: Balaskó M. (ed.) *Tanulmányok a Filológiai Intézet Tudományos Műhelyéből. Szakmai nap 2001. március 8*. Szombathely: BDF. pp. 85-93.
- Salamon E. 2007. Verso una lingua standard delle comunità friulana e sarda.

Megjelenés alatt.

Salamon E. 2007. A friuli és a szárd nyelv bevezetése az iskolai oktatásba az olaszországi történelmi nyelvi kisebbségek védelméről szóló 1999/482. számú nemzeti törvény után. Megjelenés alatt.

Szerkesztés

- Sciacovelli, A. D. - Hoffmann B. - Vig I. - Pagano, A. - Salamon E. (szerk.) 2000.
Ambra – Percorsi d'italianistica. I/1. Szombathely: BDF.
- Sciacovelli, A. D. - Hoffmann B. - Vig I. - Pagano, A. - Salamon E. (szerk.) 2001.
Ambra – Percorsi d'italianistica. II/2. Szombathely: BDF.
- Sciacovelli, A. D. - Hoffmann B. - Vig I. - Pagano, A. - Salamon E. (szerk.) 2002.
Ambra – Percorsi d'italianistica. III/3. Szombathely: BDF.
- Sciacovelli, A. D. - Hoffmann B. - Vig I. - Pagano, A. - Salamon E. (szerk.) 2003.
Ambra – Percorsi d'italianistica. IV/4. Szombathely: BDF.
- Sciacovelli, A. D. - Hoffmann B. - Vig I. - Pagano, A. - Salamon E. (szerk.) 2004.
„Per seguir virtute e canoscenza” – Miscellanea di studi per Lajos Antal. Szombathely: BDF

A témakörben tartott saját nyilvános előadások

- Salamon E.: A friuli nyelvközösség nyelvhasználata az internetes levelezésben.
BDF Filológiai Intézeti konferencia, Szombathely, 2001. március 8.
- Salamon E.: Tra lingua parlata e lingua scritta: possibilità di standardizzazione delle lingue minoritarie attraverso le opportunità offerte dalla corrispondenza elettronica. Nemzetközi Italianisztikai Konferencia, Szeged, 2001. április 4-5.
- Salamon E.: Anyanyelvű istentisztelet Olaszország szárd és friuli nyelvű kisebbségei körében. BDF Filológiai Intézeti konferencia, Szombathely, 2002. március 7.
- Salamon E.: Az olaszországi nyelvpolitika 2001-ben, különös tekintettel a friuli és a szárd kisebbség helyzetére. *A Nyelvek Európai Éve 2001.* zárókonferencia, Szombathely, 2002. január 28-29.
- Salamon E.: Verso una lingua standard delle comunità friulana e sarda. V Convegno Scientifico di Civiltà e Cultura Italiana, Szombathely, 2006. október 24-25.

Nem a témakörben tartott saját nyilvános tudományos előadások

- Salamon E. Analisi contrastiva di traduzioni di poesie. A Filológiai Intézet Szakmai Napjai, BDTF, Szombathely, 1997. május 6.
- Salamon E. Il cinema italiano come rappresentante multidimensionale dell'Italia. L'ora di storia del cinema italiano: esperienze a Szombathely. I Convegno Scientifico di Civiltà e Cultura Italiana. Szombathely, 1998. október
- Salamon E. Olasz kereskedelmi célú apróhirdetések morfológiai, szintaktikai és stilisztikai elemzése. BDF Szakmai Nap. Szombathely, 2000. március 3.
- Salamon E. Italia - *Estero*, ovvero est, est, est nella cinematografia italiana. I Seminario internazionale interdisciplinare *Come interpretare il Novecento? Una memoria per il futuro* Pécs, 2000. május 8-10.
- Salamon E. Cabiria ed Édes Anna. II Convegno Scientifico di Civiltà e Cultura Italiana. Szombathely, 2000. október

A témakörhöz szorosan nem kapcsolódó publikált, saját írások

- Salamon E. 1998. Analisi contrastiva di traduzioni di poesie. In: Kohn János (szerk.): *Fiatal Bölcsészek Tudományos Műhelye. A Filológiai Intézet Szakmai Napjai 1997. május 6.* Szombathely: BDTF. pp. 119-128.
- Salamon E. 2000. Il cinema italiano come rappresentante multidimensionale dell'Italia. L'ora di storia del cinema italiano: esperienze a Szombathely. *Ambra – Percorsi d'italianistica*. I/1. Szombathely: BDF. pp. 189-197.
- Salamon E. 2000. L'album dei racconti di trenta registi italiani. *Nuova Corvina* 8. Budapest: Olasz Kultúrintézet. pp. 181-183.
- Salamon E. 2001. Cabiria ed Édes Anna. *Ambra – Percorsi d'italianistica*. II/2, Szombathely: BDF. pp. 185-192.
- Salamon E. 2001. Olasz kereskedelmi célú apróhirdetések morfológiai, szintaktikai és stilisztikai elemzése. In: Balaskó Mária (ed.): *Tanulmányok a Filológiai Intézet Tudományos Műhelyéből. Szakmai Nap 2000. március 3.* Szombathely: BDF. pp. 59-65.
- Salamon E. 2001. Italia - *Estero*, ovvero est, est, est nella cinematografia italiana. In: Rónaky E. – Tombi B. (szerk.): *Come interpretare il Novecento? Una memoria per il futuro*. Pécs: Imago Mundi. pp. 211-216.